

บทที่ 5

การเข้าถึงสัจจะกับการศึกษา

5.1 การเข้าถึงสัจจะกับการศึกษาในทัศนะของ รพินทรนาถ ฐากูร

แนวคิดเรื่องการศึกษาของรพินทรนาถ ฐากูรนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศาสนาฮินดูและเชื่อในคัมภีร์อุปนิษัต ซึ่งเป้าหมายของการศึกษาคือการนำพามนุษย์ไปสู่การรู้แจ้งถึงสัจจะของชีวิต นั่นคือการบรรลุถึงสภาวะสูงสุดของความเป็นมนุษย์ที่แท้ ที่กลมกลืนกับธรรมชาติและสรรพสิ่ง โดยให้เห็นว่ามนุษย์กับสรรพสิ่งนั้นล้วนเชื่อมโยง สัมพันธ์ เกี่ยวข้องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การศึกษาแบบนี้จึงเน้นการให้ความสำคัญกับจิตวิญญาณมากกว่าการให้เหตุผลเป็นรูปธรรมเหมือนระบบการศึกษาตะวันตกที่เน้นวิธีการให้ได้มาซึ่งความรู้ที่อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดเหตุผลนิยม และประสบการณ์นิยม ที่ต้องทำให้การอธิบายทุกอย่างมีที่มาที่ไปและมีความเป็นเหตุเป็นผลในรูปแบบที่แน่นอนตายตัว มองทุกอย่างเป็นสสารวัตถุทางกายภาพที่ต้องสามารถอธิบายได้ อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ กล่าวไว้ว่า “มีความเป็นไปได้ที่จะอธิบายทุกสรรพสิ่งด้วยวิทยาศาสตร์ แต่มันจะมีความหมายอะไร เหมือนกับที่ท่านอธิบายบทเพลงซิมโฟนีของบีโธเฟนว่าเป็นความผันแปรของคลื่นเสียง”

แนวคิดการศึกษาแบบตะวันตกดังกล่าวข้างต้นนั้นมีอิทธิพลมาจากทัศนะของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey, 1859-1952) นักปรัชญาการศึกษาชาวสหรัฐอเมริกา เขาเห็นว่า การศึกษาคือการทดลอง และความรู้ที่แท้จริงจะต้องมาจากประสบการณ์ซึ่งมีข้อเท็จจริงที่พิสูจน์ได้ รวมถึงการศึกษาจะต้องเน้นการฝึกทักษะภายนอกเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพเฉพาะทางซึ่งเป็นพื้นฐานการหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่เชื่อว่า การทดลองซ้ำๆ กัน โดย การสังเกต ชั่ง ตวง วัด หาปริมาณ สรุปผล จะทำให้ได้ความรู้ที่แน่นอนตายตัว เขาปฏิเสธโลกอุดมคติในลักษณะที่เป็นอภิปรัชญา และเห็นว่ามนุษย์จะตระหนักรู้ถึงสิ่งที่เป็นอุดมคติได้โดยใช้นั้นเป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการสำรวจ ทดลอง เลือกสรรและรวบรวมกิจกรรมทางธรรมชาติที่เรารับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส เป้าหมายการศึกษาในทัศนะของ จอห์น ดิวอี้ คือกระบวนการ (process) สร้างสรรค์ประสบการณ์ใหม่ที่ต่อเนื่องกับประสบการณ์เก่าไปเรื่อยๆ แนวคิดของจอห์น ดิวอี้ นี้เป็นรากฐานของปรัชญาการศึกษาตะวันตกที่มีบทบาทสำคัญและแพร่หลายเป็นอย่างมากในสังคมตะวันตกด้วย

รพินทรนาถ ฐากูร เห็นว่าความรู้ความชำนาญที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนและวิธีการในเชิง การปฏิบัติงานข้างต้นเหล่านั้นไม่สามารถทำให้มนุษย์ค้นพบสัจจะได้ เนื่องจากการเข้าสู่สภาวะ การหยั่งรู้ภายในนั้น มนุษย์ไม่สามารถนำเหตุผลหรือประสบการณ์มาใช้อธิบายได้ เพราะสภาวะนี้ จะเป็นการรับรู้แบบปัจจุบันขณะที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันภายในจิตใจ มีความดื่มด่ำกับอารมณ์และ ความเป็นไป ณ ช่วงเวลานั้นๆ ซึ่งสภาวะเช่นนี้มักจะเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์อยู่ในห้วงแห่งจินตนาการโดย มีเครื่องมือที่จะนำไปสู่สภาวะเช่นนี้ ได้แก่ บทเพลง บทสวด ศิลปะ ดนตรี การรำรำ การเล่นเกม เป็นต้น ซึ่ง รพินทรนาถ ฐากูร ได้นำกิจกรรมเหล่านี้มาเป็นกิจกรรมหลักในการเรียนการสอน ที่สถานดินเกิดันเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกจิตควบคู่ไปกับการฝึกทักษะ

จากแนวคิดเรื่องสัจจะและวิธีเข้าถึงสัจจะของ รพินทรนาถ ฐากูร นั้นจะเห็นว่ามีความ เชื่อมโยงมาสู่ประเด็นด้านการศึกษา เพราะ รพินทรนาถ ฐากูร เห็นว่า เป้าหมายของการศึกษาก็คือ การรู้แจ้งถึงสัจจะ ดังนั้นการศึกษาควรมีส่วนช่วยส่งเสริมหรือกระตุ้นให้ผู้เรียนได้เข้าถึงสัจจะให้ได้ มากที่สุด ซึ่งวิธีการที่ รพินทรนาถ ฐากูร นำมาใช้สร้างรูปแบบของการศึกษาในแนวทางของเขาคือ พื้นฐานแห่งความรัก เขาเป็นผู้ที่ยื่นมือเข้าไปโอบอุ้มเด็กน้อยที่ถูกแรงกดดันและบีบคั้นจาก การศึกษาที่เคร่งครัด ด้วยความรักความเมตตา อย่างอ่อนโยนและอบอุ่น รพินทรนาถ ฐากูรมองเห็น ถึงสภาพที่ถูกกักขังทางจิตวิญญาณ ขาดอิสรภาพและขาดความสุขที่แท้จริง ดังนั้นแนวคิดการศึกษา ของรพินทรนาถ ฐากูร นั้น จึงเป็นการศึกษาในรูปแบบที่จะทำให้จิตใจได้รับความชุ่มเย็น รื่นรมย์ สนุกสนาน และมองเห็นถึงความงามของชีวิต อย่างละเอียดละไมแบบค่อยเป็นค่อยไป เปรียบเสมือนนอนเอนกายอยู่ใต้ต้นไม้ใหญ่ มองดูกิ่งไม้ ใบไม้ ไหวตามสายลมและกระทบ กับแสงแดดที่ลอดผ่าน ได้ทำความรู้จักกับโลกรวมถึงสรรพสิ่งรอบตัวไปอย่างช้าๆ และในที่สุดก็จะ พบว่าเรามีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นอย่างไร รพินทรนาถ ฐากูร กล่าวว่าการศึกษาที่ไม่มีความสัมพันธ์ กับชีวิตก็เปรียบเสมือนกับฝนที่ตก ณ จุดที่อยู่ไกลจากรากไม้ ความชื้นที่ไหลออกผ่านสิ่งกีดขวาง พื้นดินจึงไม่พอที่จะมาดับความกระหายของเรา เขาจึงเน้นย้ำถึงความสำคัญของการศึกษาว่า จะต้อง ช่วยให้ผู้เรียนรู้และเข้าใจถึงความสัมพันธ์อันกลมกลืนของตนเองกับธรรมชาติและสรรพสิ่ง

รพินทรนาถ ฐากูร ได้เสนอวิธีการเข้าถึงสัจจะโดยผ่านกระบวนการหยั่งรู้ (Intuition) ซึ่งไม่ได้เป็นอะไรที่เหนือธรรมชาติหรือเกินจริงแต่อย่างใด เพราะเขาเชื่อว่ากระบวนการจัด การศึกษาดังกล่าวข้างต้นจะนำไปสู่สภาวะและหนทางที่จะเข้าถึงสัจจะ รพินทรนาถ ฐากูร ได้นำเสนอวิธีปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน อันประกอบด้วย

1. รักดีโยคะ คือวิถีทางแห่งความรัก คือ เมื่อมีความรักความภักดีในพรหมันและรู้ว่า พรหมันอยู่ในสรรพสิ่งทั้งหลายแล้วนั้นก็ต้องแผ่ความรักไปสู่สรรพสิ่งเช่นกัน

2. ญาณโยคะ คือวิถีแห่งความรู้ซึ่งนำไปสู่การละทิ้งมายาซึ่งบดบังความจริงไว้ เมื่อรู้ถึงความจริงแท้แล้วก็จะละทิ้งความเห็นแก่ตัวและเข้าถึงอาตมัน

3. กรรมโยคะ คือการอุทิศตัวเพื่อการทำงานโดยมีหวังผลตอบแทนและการเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของคนส่วนรวม

กล่าวโดยสรุปคือ การศึกษาของรพินทรนาถ ฐากูร คือการศึกษาที่จะทำให้รู้ถึงวิถีในการเข้าถึงสัจจะ ซึ่งรพินทรนาถ ฐากูรเองนั้นก็ปฏิบัติตามวิถีการทั้ง 3 นี้อย่างเคร่งครัดโดยเขาเห็นว่าการที่จะหยั่งรู้ถึงสัจจะนั้นมีใช้การปลีกวิเวกและนั่งพิจารณาครุ่นคิด แต่คือการนำความรักเข้ามาผสานกับความรู้จนเกิดการละทิ้งจากความเห็นแก่ตัวและกระทำการทุกอย่างเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม ซึ่งในบริบทของสังคมขณะนั้นอินเดียเองก็กำลังโหยหาความเข้มแข็งและต้องการประชากรที่มีความขยันหมั่นเพียรและมีคุณภาพ

จากทัศนะนี้เองจะเห็นว่ารพินทรนาถ ฐากูร ต้องการเห็นการศึกษาที่จะนำไปสู่ความรู้แจ้งถึงสัจจะอันแท้จริงของชีวิต เขาเชื่อว่าการศึกษาที่สมบูรณ์แบบ คือ การพัฒนาคุณค่าที่แท้จริงของมนุษย์เพื่อการบรรลุถึงสถานะสูงสุดของการมีชีวิต และมนุษย์ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันที่จะไปถึงจุดนั้น ซึ่ง รพินทรนาถ ฐากูรก็ได้เสนอแนวทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมโดยมุ่งเน้นการเรียนการสอนที่ช่วยหล่อหลอมให้ผู้เรียนได้เข้าสู่ภาวะแห่งการตระหนักรู้และเข้าใจในวิถีแห่งการเข้าถึงสัจจะทั้งสามวิธีดังกล่าว

โดยวิธีการของรพินทรนาถ ฐากูร ที่ใช้เป็นเครื่องมือนำไปสู่วิธีการเข้าถึงสัจจะก็คือ การสร้างกิจกรรมให้ผู้เรียนได้อยู่อย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ ให้รู้สึว่าธรรมชาติ สรรพสิ่งและตัวเรามีความเชื่อมโยงต่อกัน ซึ่งนี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สานตินิเกตันไม่มีอาครเรียนที่สูงไปกว่าต้นไม้ รวมถึงการร้องรำทำเพลง เล่นละคร วาดรูป เขียนกวี โดยให้เด็กๆ มีโอกาสที่จะเลือกทำหรือเรียนในสิ่งที่พวกเขาชอบอย่างมีอิสระ รพินทรนาถ ฐากูรเชื่อในพลังแห่งจินตนาการและการสร้างสรรค์ และให้ความสำคัญกับ “Freedom and mind” เขาเห็นว่าโรงเรียนควรสร้างความน่าสนใจแก่เด็กๆ มากกว่ามุ่งแต่การผลิต โรงเรียนของเขาจึงมีชีวิตชีวาและสนุกสนาน ดังนั้นสานตินิเกตันจึงมีลักษณะโดดเด่นในเรื่อง การกระตุ้นแรงบันดาลใจ (Self-motivation) มากกว่าการทำให้เป็นกฎระเบียบ และการอบรมที่ก่อให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นในด้านสติปัญญา และการใช้เหตุผลมากกว่าการแข่งขันเพื่อความเป็นเลิศ รพินทรนาถ ฐากูร สร้างการเรียนการสอนที่แตกต่างจากโรงเรียนอื่นๆ หลายอย่าง โดยเฉพาะการเรียนการสอนนอกห้องเรียนเขาเชื่อว่ามนุษย์จะเต็มเต็มได้เมื่ออยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์นั้น เขาเน้นความสัมพันธ์แบบพ่อกับลูก ดังที่เขา มักจะย้ากับครูทุกคนว่า การที่ครูมอบความรู้ให้เพียงอย่างเดียวแต่ไม่มอบชีวิตจิตใจให้นั้นจะทำให้วิญญาณคับแคบ ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งของการจัดการศึกษา

ตามแนวคิดของ รพินทรนาถ ฐากูรก็คือ บรรยายภาพของการจัดตั้งให้เป็นชุมชน การอยู่ร่วมกันซึ่งทำให้เกิดความรัก และความเข้าใจซึ่งสร้างโอกาสที่จะทำให้เด็กๆ ได้สำนึกรู้ว่าพวกเขาอยู่ในโลกของความเป็นพี่เป็นน้อง รพินทรนาถ ฐากูร เชื่อว่ามีตรรกภาพเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงรากเหง้าแห่งอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์

จากแนวคิดด้านการศึกษาของ รพินทรนาถ ฐากูร นั้น พอสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือ การทำให้มนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกับสัจจะ และจะหยั่งรู้ถึงสัจจะได้โดย ฤทธิโยคะ ชยฐานโยคะ และกรรมโยคะ ซึ่งการศึกษาที่ทำให้เกิดการเข้าถึงในสภาวะดังกล่าวนี้จะก่อให้เกิดการไม่เบียดเบียน การไม่ทำร้ายซึ่งกันและกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ซึ่งกล่าวได้ว่าในปัจจุบันนี้การเบียดเบียนกันนั้นเป็นรากเหง้าของปัญหาของสังคมโลก หากมนุษย์ปราศจากการเบียดเบียนกันไม่ว่าจะกับมนุษย์ด้วยกัน หรือกับสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆไม่ว่าจะเป็นต้นไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงในแง่ความเบียดเบียนทางด้านสังคม วัฒนธรรม ทศนคติ มนุษย์ก็จะอยู่บนโลกใบนี้ได้อย่างสันติสุข ดังนั้นผู้ที่ผ่านระบบการศึกษาในแนวคิดของ รพินทรนาถ ฐากูรนั้นจะมีภาพลักษณ์ของความเป็นผู้ที่ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและพร้อมที่จะช่วยเหลือผู้อื่นโดยมิหวังผลตอบแทน

รพินทรนาถ ฐากูร พยายามที่จะทำให้คุณค่าของสภาวะรู้แจ้งเกิดขึ้นกับเด็กจากระดับต่ำสุดไปถึงสูงที่สุด เขามีความมุ่งมาดปรารถนาที่จะใช้ชีวิตอย่างดีงามเพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่ทั้งครูและนักเรียน และการดำเนินงานทุกอย่างนั้นเขาก็มิได้หวังผลตอบแทนใดๆ รพินทรนาถ ฐากูร เห็นว่าเด็กนักเรียน คือ เพื่อนร่วมเดินทางของเขา และโรงเรียนก็เข้าไปเพื่อสัจจะเพื่อการบรรลุถึงอุดมคติ ดังนี้แล้วสานดินเกิดต้นจึงได้แสดงตัวตน ภาพลักษณ์และปรัชญาชีวิตของ รพินทรนาถ ฐากูรไว้อย่างเต็มเปี่ยม

5.2 การประยุกต์ใช้แนวคิดด้านการศึกษาในทัศนะของ รพินทรนาถ ฐากูร กับการพัฒนาการศึกษาไทย

ช่วงเวลาของการพัฒนาการศึกษาของสังคมไทยนั้น เริ่มนับได้ตั้งแต่สมัยอดีต คือ กรุงสุโขทัยมาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งขณะนั้นสังคมไทยคงสภาพเดิมไว้ได้มาก แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ก็เป็นไปทีละเล็กละน้อยอย่างช้าๆ การศึกษาของไทยในยุคนั้น จึงมีบทบาทและหน้าที่ในการสืบทอดวัฒนธรรม ค่านิยมต่างๆ จากชนรุ่นหนึ่งมาสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง อันได้แก่ การสืบทอดอาชีพจากบรรพบุรุษ สืบทอดความเชื่อแบบแผนประเพณีจากพระสงฆ์ สืบทอดการดำรงชีวิตจากตัวอย่างที่คนรุ่นก่อนประพฤติกัน บทบาทของการศึกษาดังกล่าวนี้นี้ดำรงและดำเนินอยู่จนถึงในสมัยปลายรัชกาลที่ 4 ถึงช่วงต่อรัชกาลที่ 5 ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากจักรวรรดินิยมตะวันตกเข้ามารุกรานในประเทศไทย ระยะเวลานี้อาจเรียกได้ว่าเป็นสมัยใหม่ เป็นระยะเวลา

ของการเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างกว้างขวาง มีผลทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงปรับปรุงการศึกษาให้มีบทบาทเพื่อความเป็นรัฐชาติ และเพื่อการเตรียมคนเข้าสู่ระบบราชการจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 6 การศึกษาจึงเน้นการสร้างคนเพื่อเตรียมรับกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

จากนั้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา นักการศึกษาไทยได้รับทุนจากประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งกำลังต้องการมิตรทางเอเชียให้ไปศึกษาต่อ นักการศึกษาเหล่านั้นได้พบเห็นความก่อตัวของวัตถุนิยมอันมีรากฐานที่แตกต่างจากของไทยก็รับรับมาอย่างฉาบฉวย โดยมีได้กลิ่นกรองเมื่อกลับมาเมืองไทยจึงนำรูปแบบและวิธีการเหล่านั้นมาใช้เป็นหลักการการศึกษาทั้งที่ยังไม่แน่ใจและไม่รู้จักสังคมไทยดีพอ ด้วยเหตุนี้การศึกษาของไทยจึงไม่สอดคล้องกับอุดมคติและชีวิตแบบไทย และมีลักษณะครึ่งๆกลางๆ คือ ไม่มีความแนบเนียนสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทย และก็ไม่ก้าวหน้าไปอย่างตะวันตก ต่อมาในรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เริ่มมีการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งแผนการศึกษาในขณะนั้นก็นำในเรื่องการพัฒนาคนเพื่อมุ่งสู่ระบบอุตสาหกรรมเพื่อความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ แต่เมืองไทยในยุคใช้แผนพัฒนานั้นกลับตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอเมริกาไปโดยปริยาย เพราะต้องรับเอาความช่วยเหลือจากผู้ชำนาญการทั้งด้านเงินงบประมาณ อุปกรณ์เครื่องมือ เพื่อจะมาใช้ในการพัฒนาให้บรรลุเป้าหมายไปตามแผนจึงต้องมีโครงสร้างพื้นฐานมารองรับ เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา เชื้อเพลิง ระบบโทรคมนาคม ตลอดจนการขยายการศึกษา ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยตรง เป็นยุคที่สังคมไทยเริ่มอ่อนแอจากที่เคยใช้วิถีชีวิตเรียบง่าย สมถะ พออยู่พอกิน มาเป็นชีวิตที่ต้องกระเสือกกระสน คนที่มีช่องทางก็กอบโกยในขณะที่คนส่วนใหญ่ก็ยังอยากจน จอมพลสฤษดิ์ให้คำขวัญไว้ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข ” จึงเรียกได้ว่าสังคมตกอยู่ภายใต้แนวคิดของลัทธิบริโภคนิยม และระบบทุนนิยมแบบโลกตะวันตกที่มีโอไครยาว สาวได้สาวเอา จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ก็ยังไม่อาจสลัดเอาแนวคิดนี้ออกไปจากสังคมไทยได้ ยิ่งกว่านั้นกลับยิ่งฝังรากลึกกลงไปในจิตใจของคนรุ่นใหม่ต่อๆมา

จากลำดับขั้นการพัฒนาการด้านการศึกษาของไทยจากสมัยรัชกาลที่ 4 จนถึงปัจจุบันนั้น จะเห็นได้ว่าสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการพัฒนาและปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันความเจริญที่เรียกว่าเป็นสากล การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวครอบคลุมถึงหลักการและวิธีการของครอบครัว การปกครอง ศาสนา และเศรษฐกิจ กล่าวคือ ครอบครัวไทยในปัจจุบันและอนาคตมีแนวโน้มที่จะเล็กลง ญาติมิตรเริ่มห่างเหิน มีช่องว่างในความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างคนต่างรุ่น ส่วนในด้านการปกครอง ศาสนา และเศรษฐกิจก็เช่นเดียวกันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก รูปแบบของการปกครองที่ว่าเป็นประชาธิปไตยก็รางเลือน พุทธศาสนาที่เคยเป็นหลักปฏิบัติที่ฝังาม

ก็ย่อหย่อนและห่างเหินไปจากจิตใจของคนไทยมากขึ้นทุกที ยิ่งในทางเศรษฐกิจแล้วยิ่งซับซ้อนมากยิ่งขึ้น คนในชนบทย้ายเข้าเมืองหลวง ชาวไร่ชาวนาเปลี่ยนอาชีพเดิม เพราะรายได้ไม่คุ้มกับรายจ่าย นอกจากนี้แล้วบทบาทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็ทวีความสำคัญยิ่งขึ้นกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา จากการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายดังกล่าวเป็นผลให้บุคคลในสังคมเกิดการแก่งแย่งผลประโยชน์ในสังคมรวมถึงฉกฉวยทรัพยากรธรรมชาติ ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนตนยิ่งกว่าส่วนรวม เกิดความล้มเหลวในบทบาทหน้าที่ของตนและสงสัยในคุณค่าความดีงามและความจริง

เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าวิถีชีวิตในสังคมไทยปัจจุบันนั้น เต็มไปด้วยความเร่งรีบ การแข่งขัน ความขัดแย้ง คำถามมากมายที่ไร้คำตอบ และแม้แต่ความสับสนในจิตใจของตนเอง ความวุ่นวายที่ความมั่งมีทางวัตถุและความทันสมัยของเทคโนโลยีไม่อาจเติมเต็มให้แก่จิตใจของเราได้ วิถีชีวิตของเราเสมือนผ่านวันเวลาไปอย่างสูญเปล่า เราเกิดมาเสพสุข เสพทุกข์ ดิ้นรนปีนป่ายไปสู่ความสำเร็จ เก็บสะสมเงินทอง ประสพการณ์ ความรู้ และในที่สุดความตายก็มาถึง นักวิทยาศาสตร์บางคนกล่าวว่า ความรู้ทำให้มนุษย์ก้าวล้ำไปข้างหน้า มันเป็นเช่นนั้นหรือ เรามีความรู้มากมายหลายอย่าง แต่ปรากฏว่าความรู้มิได้เปลี่ยนแปลงมนุษย์ได้ลึกถึงรากเหง้าอย่างแท้จริง ยังคงมีความขัดแย้ง การต่อสู้ดิ้นรนอยู่เช่นเดิมและดำเนินไปไม่รู้จบสิ้น จากปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้ พอสรุปได้ว่า ความรู้หรือการศึกษาตามครรลองเดิมไม่ได้นำพาเราไปสู่ความสงบสุขที่แท้จริง หรือไม่ได้มีการมุ่งเน้นที่จะพัฒนามนุษย์ไปสู่การเข้าถึงสัจจะของชีวิต

ไม่ว่าแต่กระทั่งเด็กเล็กๆ ที่ต้องเจอกับภาวะบีบคั้นรอบด้าน การแข่งขันที่เริ่มขึ้นตั้งแต่จำความได้ การถูกเหวี่ยงด้วยพลังของข้อมูล ข่าวสาร ยิ่งทำให้การรู้จักตัวเองน้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับการศึกษาที่ยึดรูปแบบมาจากตะวันตก ซึ่งในบางส่วนไม่ได้มีความสอดคล้องกลมกลืนกับวิถีชีวิตแบบไทยของเรา ผลที่ตามมาก็คือเราเปรียบเสมือนเมืองขึ้นทางวัฒนธรรม อยู่ภายใต้กรอบความคิดของระบบการศึกษาตะวันตก ประเพณี จารีต อันดงาม สูญหายไปกับการศึกษาแผนใหม่ เราถูกครอบงำด้วยระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นที่จะพัฒนาในทางวัตถุแต่เพียงด้านเดียว จึงเป็นที่น่าตั้งคำถามว่ามีสิ่งใดหายไปในการศึกษาของเรา

สังคมไทยนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดของศาสนาพุทธ ซึ่งหากจะกล่าวโดยเนื้อหาสาระแล้ว พุทธศาสนาก็คือระบบการศึกษาตามคตินิยมของอินเดียนั่นเอง ทั้งนี้เพราะกระบวนการทั้งหมดของพุทธศาสนาก็คือการฝึกอบรมให้มนุษย์บรรลุถึงสถานะอันเป็นเป้าหมายสูงสุดคือนิพพาน การศึกษาจึงมีความหมายและคุณค่าสูงส่งต่อความเป็นมนุษย์ แต่ต้องยอมรับว่าฐานความคิดแบบพุทธในสังคมไทยนั้น ไม่เข้มแข็งเท่าใดนัก และยังคงตั้งมั่นอยู่ในโครงสร้างของระบบการศึกษาแบบใช้เหตุผลกับประสบการณ์เท่านั้น ซึ่งถูกเชื่อว่าการศึกษานี้จะทำให้เข้าถึงความจริงในที่สุด แต่สุดท้ายแล้วความคิดทางเหตุผลหรือประสบการณ์ในเชิงฟิสิกส์เท่านั้นที่

ไม่สามารถเข้าถึงความจริงได้ทั้งหมดและไม่ได้เป็นตัวบ่งชี้ทางจริยธรรม แม้ว่าเราจะสามารถเจริญเติบโตทางด้านวัตถุ และก้าวไปสู่การพัฒนาด้านเทคโนโลยีอย่างไม่หยุดยั้ง แม้ว่ามันุษย์จะรู้สึกตัวเองยิ่งใหญ่เพราะสามารถอธิบายคำถามของจักรวาลได้หมด รู้สึกตัวเองเป็นศูนย์กลางและควบคุมทุกอย่างได้โดยปลายนิ้วสัมผัส แต่เทคโนโลยีก็ไม่สามารถทำให้มนุษย์เป็นคนดีและสร้างสังคมที่ดีได้ ดังจะเห็นได้จากปัญหาที่สังคมไทยต้องเผชิญอยู่ตลอดมาคือ การที่คนมีความรู้มากก็ยังมีปัญหา คนรู้มากก็ยังคดโกงได้มากอย่างชาญฉลาดและดักดวงผลประโยชน์ โดยไม่คำนึงถึงการ ใช้ความรู้ที่มีเพื่อช่วยเหลือสังคมแต่กลับเบียดเบียนคนอื่นและซ้ำยังสร้างปัญหาให้สังคมอีกด้วย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าระบบการศึกษาเช่นนี้ทำให้คนมีความรู้ก็จริงแต่อ่อนด้อยในจริยธรรมและยังไปไม่ถึงที่สุดของการเข้าถึงสัจจะ เพราะหากผู้มีความรู้และเข้าถึงสัจจะที่แท้จริงแล้วนั้น เขาก็จะค้นพบว่า ตัวเขามีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นในสังคม ในธรรมชาติ ในโลกใบนี้ เป็นส่วนหนึ่งและรู้สึกร่วมกับสิ่งเหล่านี้ และในที่สุดก็จะตระหนักได้ว่าการเป็นมนุษย์ที่แท้คือการละทิ้งความเห็นแก่ตัว มีความรัก ความเมตตาต่อผู้อื่นและใช้ความรู้เพื่อช่วยเหลือสังคมส่วนรวม

ดังนั้นการนำแนวคิดวิธีเข้าถึงสัจจะของ รพินทรนาถ ฐากูร มาประยุกต์ใช้นั้นย่อมมีประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับสังคมไทย อีกทั้งระบบความเชื่อและค่านิยม ของสังคมไทยก็เป็นสังคมตะวันออกที่มีความใกล้ชิดกับรูปแบบวัฒนธรรมอินเดียจนแทบจะแยกกันไม่ออก ด้วยเหตุนี้การศึกษาของไทยก็ควรได้รับการส่งเสริมด้านการพัฒนาทางด้านจิตวิญญาณภายใน (implicate order) ในรูปแบบของคนตะวันออกที่มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน เพื่อให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตและรากเหง้าที่ฝังรากลึกในจิตวิญญาณของเรา ซึ่งการรับเอาระบบการศึกษาของตะวันตกแต่เพียงด้านเดียวนั้นจะทำให้การเรียนมีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ที่มองทุกอย่างเป็นวัตถุแบบแยกส่วน และมีระบบแบบแผนที่มุ่งอธิบายโลกภายนอก (explicate order) ตามข้อเท็จจริงด้วยวิธี ซึ่ง ดวงวัดปริมาณ ซึ่งสอนให้คนคิดเป็นแต่กลับปลูกฝังความหยาบกระด้าง ความโลภ ความทะเยอทะยานอย่างไม่มีขีดจำกัดไว้ภายในจิตใจและไม่ได้ทำให้คนเป็นคน เพราะไม่มีความเข้าใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับสัจจะและเป็นระบบการศึกษาที่ไร้ซึ่ง จิตวิญญาณ ดังมีคำกล่าวของกฤษณมูรติว่า “ผู้ที่สามารถแยกส่วนของอะตอม (สร้างระเบิดปรมาณู) แต่ไร้รักในหัวใจแล้วเขาก็จะกลายเป็นสัตว์ร้าย”

ปัจจุบันนี้มีโรงเรียนทางเลือกที่มีแนวคิดพื้นฐานคล้ายคลึงกับแนวคิดการศึกษาของ รพินทรนาถ ฐากูร เกิดขึ้นในประเทศไทยหลายแห่งเช่น โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก, โรงเรียนสัมมาสิกขา, โรงเรียนสัตยาไส เป็นต้น แต่ก็ยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายนักเพราะยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลโดยตรง และโรงเรียนทางเลือกที่มีอยู่ในประเทศไทยเมื่อเทียบกับโรงเรียนทั้งหมดภายในประเทศก็เป็นแค่กลุ่มเล็กๆ ที่ยังไม่มีอำนาจบทบาทต่อภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด

แม้จะมีการปฏิรูปการศึกษาโดยประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ.2542 เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิรูปการศึกษา ว่าคนไทยต้อง ดี เก่ง และมีความสุข แต่จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่าแนวคิดปฏิรูปการศึกษาของไทยยังเป็นเพียงความคาดหวังที่เป็นนามธรรม อันสวดยหรืเพราะยังไม่สามารถนำมาสร้างเป็นรูปธรรมจริงได้

ปัญหาทางด้านการศึกษาของไทยนั้นหากจะมองในกรอบแนวคิดของ รพินทรนาถ ฐากูร คือ รักดีโยคะ ชลฺยาน โยคะและกรรมโยคะ แล้วนั้นพอจะแยกได้เป็นส่วนใหญ่ๆ คือ การขาดมิติในด้านความรัก การไม่รู้แจ้งชัดในตนเอง และการไม่สามารถนำไปปฏิบัติ ซึ่งปัญหาเหล่านี้เกิดขึ้น สะสม และยังคงส่งผลต่อเนื่องกับสังคมไทยจนถึงปัจจุบันนี้ และปัญหาเหล่านี้ก็เกิดขึ้นกับการเรียนการสอนในสมัยของ รพินทรนาถ ฐากูร เช่นกัน มีทางออกบางประการที่ผู้วิจัยเห็นว่าสามารถนำแนวคิดทางการศึกษาของ รพินทรนาถ ฐากูรมาใช้ในการปรับเปลี่ยนมุมมอง ทักษะ เพื่อกระตุ้นให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และปรับใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับการศึกษาไทย เพราะอย่างน้อยที่สุดสายใยวัฒนธรรมอินเดียก็มีความละม้ายและเชื่อมโยงสู่วิถีแห่งความเป็นไทยอย่างแยกกันไม่ออก ซึ่งเราไม่จำเป็นต้องสลัดทิ้งส่วนที่ดีของตะวันตก แต่เราสามารถนำมาผสมผสานให้ได้ สัดส่วนที่ลงตัวและสอดคล้องกับสังคมไทยที่สุด ซึ่งผู้วิจัยจะขอเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาข้างต้นของการศึกษาไทยโดยใช้วิธีการของ รพินทรนาถ ฐากูร ดังนี้

1. รักดีโยคะ การศึกษาที่ดีควรจะเป็นไปด้วยความรู้สึกรัก เพราะในความรักจะทำให้เกิดความสุขุมปิติ มีอิสรภาพและสุนทริยภาพ การหยั่งรู้ถึงความรักจะเกิดขึ้นได้ภายในหัวใจไม่ใช่สมอง และเมื่อผู้ใดเข้าถึงความรักได้แล้วนั้น เขาจะมีบุคลิกภาพของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว เพราะเขาจะตระหนักได้ว่าทุกสิ่งรอบตัวเขาไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โลก และจักรวาล มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ดังนั้นการศึกษาจะต้องเสริมสร้างความรู้สึกรักให้แก่ผู้เรียนให้ความสำคัญกับความร่มรณย์ของธรรมชาติมากกว่าความแข็งแกร่งของตำราเรียน โดยจัดรูปแบบการเรียนการสอนให้ครอบคลุมเนื้อหาวิชาต่างๆอย่างสมดุล เพราะระบบการศึกษาไทยนั้นมักจะเน้นความเป็นเลิศทางวิชาการและส่งเสริมให้เด็กมีการแข่งขันกันอยู่ตลอดเวลาจนทำให้ละเลยวิชาที่จะช่วยขัดเกลาและพัฒนาจิตใจ เช่น ศิลปะและดนตรี ซึ่งในวิชาเหล่านี้เกี่ยวข้องกับพัฒนาด้านอารมณ์และจะช่วยเสริมสร้างจินตนาการรวมทั้งปลูกฝังความอ่อนโยนขึ้นในหัวใจของเด็กๆ การขาดมิติในด้านความรักนั้นทำให้การศึกษาเต็มไปด้วยความแห้งแล้ง และก็จะผลิตแต่ผู้ที่มีความรู้แต่ไม่มีหัวใจ

ในแง่ของความรักยังหมายรวมถึงความสัมพันธ์ของครูกับศิษย์ในทัศนะของ รพินทรนาถ ฐากูร นั่นคือ ความสัมพันธ์ฉันท์ พ่อกับลูก เพราะฉะนั้น พ่อคงไม่สอนลูกให้เพียงท่องจำ เพื่อนำไปสอบ แต่จะต้องสอนด้วยความรู้สึกรักและทุ่มเท และปรารถนาที่จะให้ลูก

เรียนรู้วิชาชีวิตมากกว่าวิชาในตำราเรียนอันเคร่งเครียดและเต็มไปด้วยกฎเกณฑ์ ครูจำเป็นจะต้องเติมหัวใจตัวเองด้วยความรัก และนำพาลูกศิษย์ของตนให้เป็นไปตามแนวทางแห่งคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ให้สมกับคำว่า ครู ซึ่งแปลว่า ผู้ซึ่งจับได้ความมีค่าของวิชา

2. ญาณโยคะ คือมรรควิธีในการเข้าถึงความจริงสูงสุดด้วยความรู้ซึ่งเป็นความรู้ที่เที่ยงแท้ที่สุดและจุดมุ่งหมายแห่งความรู้ก็คือการตระหนักถึงตนเอง (Self-Realization) ดังนั้น การศึกษาจะต้องมีส่วนช่วยทำลายความมืดบอดทางปัญญาหรือทำลายมายาที่บดบังความจริงไว้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้แจ้งประจักษ์ในตนเอง เปรียบเสมือนแสงสว่างที่เข้ามาแทนที่ความมืดมิด ซึ่งนี่ก็คือวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ของการศึกษาในทัศนะของ รพินทรนาถ ฐากูร เพราะเขาเห็นว่าการศึกษาคือ การพัฒนาคุณค่าที่แท้จริงของมนุษย์ การศึกษาที่สมบูรณ์แบบ คือ การรู้แจ้งถึงสถานะสูงสุดของการมีชีวิต และการที่จะเข้าถึงสถานะดังกล่าวได้ ร่างกาย จิตใจ และ โลก ต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน จากทัศนะนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเป็นส่วนที่ขาดหายไปในระบบการศึกษาของไทยเพราะการศึกษาไทยเป็นการศึกษาแบบแยกส่วนที่เน้นความเป็นเฉพาะด้านทำให้ขาดความเชื่อมโยงในการมองเห็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันของมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และวิชาการ

ดังนั้นวิธีการที่ รพินทรนาถ ฐากูร นำมาใช้คือการพยายามจัดรูปแบบสถานศึกษาให้มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ ส่งเสริมให้มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสามารถสัมผัสกับธรรมชาติได้โดยตรงอย่างเช่น การเรียนหนังสือใต้ร่มไม้ที่สวนดินเกด้นหรือการเพ่งจิตไปที่กระรอกบนต้นไม้เพื่อสร้างสมาธิ รพินทรนาถ ฐากูร เชื่อว่าการที่มนุษย์ได้ใกล้ชิดธรรมชาติจะทำให้เขาตระหนักถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของสรรพสิ่งและในที่สุดก็จะรู้จักตนเองได้อย่างแท้จริง

3. กรรมโยคะ ปัญหาสำคัญประการใหญ่ของระบบการศึกษาไทยคือผู้เรียนไม่สามารถนำความรู้ที่ได้มาไปปฏิบัติและไปประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ได้ ความรู้ที่ได้มาจึงเป็นเพียงทฤษฎีและเป็นเพียงนามธรรมอันไร้ประโยชน์เพราะไม่ได้นำมาปฏิบัติใช้ ทั้งนี้การศึกษาที่สมบูรณ์นั้นจะต้องสร้างให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม และถือว่าทุกคนจะต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนซึ่งไม่ใช่เป็นไปเพื่อเงิน ทอง ลาภ ยศ สรรเสริญ แต่เพื่อการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นการศึกษาจำเป็นจะต้องปลูกฝังให้ผู้เรียนละทิ้งความเห็นแก่ตัว รู้จักเสียสละช่วยเหลือผู้อื่นและรับใช้สังคมส่วนรวม โดยถือว่าการรับใช้เพื่อนมนุษย์ก็เป็นอย่างเดียวกันกับการรับใช้พรหมัน เพราะพรหมันสถิตอยู่ในมนุษย์ทุกคนและทุกสรรพชีวิต ดังที่ รพินทรนาถ ฐากูรไม่เห็นด้วยกับผู้รู้ทั้งหลายที่ปลีกวิเวกและบำเพ็ญเพียรอยู่แต่ในป่าเขาเพียงลำพังโดยไม่สนใจความทุกข์ร้อนของสังคมภายนอก

ดังนั้นการศึกษาจะต้องชี้ให้ผู้เรียนประจักษ์แจ้งว่าความอยู่ดีมีสุขนั้นมีประโยชน์กับตนเอง และ ญาติพี่น้องเท่านั้นเพราะจำเป็นจะต้องขึ้นอยู่กับความอยู่ดีมีสุขของสังคมโดยรวม คือ ต้องคำนึงถึงว่าความสุขของปัจเจกบุคคล กับความสุขของสังคมและประเทศชาติมีความสัมพันธ์กัน ด้วยเหตุนี้ควรปลูกฝังความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะหลีกเลี่ยงความเห็นแก่ตัว และพร้อมที่จะช่วยเหลือสังคมให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ดังนั้นการศึกษาจะต้องมีการปฏิบัติอย่างจริงจัง เป็นรูปธรรมให้เห็นจริงได้ เพราะการศึกษาที่ใช้เพียงสติปัญญาและความคิดเท่านั้น หากปราศจากการกระทำหรือการปฏิบัติแล้วก็ไม่อาจบรรลุผลได้ ในขณะเดียวกันหากมนุษย์สามารถบรรลุถึง สัจจะได้ด้วยวิธีการปฏิบัติอย่างแท้จริงแล้วก็จะรู้สึกเต็มเปี่ยมไปด้วยความสุขอย่างแท้จริง

จากวิธีการทั้ง 3 ประการในทัศนะของ รพินทรนาถ ฐากูรนั้นจะเห็นได้ว่าการประสานกันระหว่าง ความรักภักดี (devotion) ความรู้ (knowledge) และ การกระทำ (action) โดยเชื่อว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ประกอบด้วยอารมณ์ความรู้สึก สติปัญญา และเจตจำนง ซึ่งทั้งสามสิ่งนี้ ต้องอยู่ร่วมกัน ไม่อาจแยกออกจากกันได้ การนำกระบวนการทั้งสามนี้มาใช้ในการศึกษาผู้วิจัยเห็นว่ามีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาระบบการศึกษาไทยได้อย่างดียิ่ง เพราะเป็นการสร้างให้ มนุษย์ได้เข้าถึงศักยภาพและตัวตนที่แท้จริงของตนเองได้ เนื่องจากการที่มนุษย์คนหนึ่งจะสามารถ ที่จะกระทำให้บางสิ่งบางอย่างที่ถูกต้องได้ย่อมต้องอยู่บนฐานของความคิดที่ถูกต้อง มีความศรัทธา เชื่อมั่น (ความรักความภักดี) ต่อความคิดและการกระทำนั้นด้วยใจจริง การที่มนุษย์จะสามารถ ตระหนักถึง “สัจจะ” ในตัวของมนุษย์เองได้นั้นย่อมต้องมีความรู้ที่ถูกต้อง และเมื่อมีความรู้ใน สิ่งนั้นแล้วแต่ไม่กระทำการใดๆ ให้สอดคล้องกับความรู้นั้นๆ ก็ย่อมส่งผลให้ ไม่สามารถพัฒนาตน จนบรรลุถึงตัวตนอันเป็นสัจจะอย่างสมบูรณ์ได้ ดังนั้นถ้ามนุษย์สามารถประกอบ โยคะทั้งสามได้ อย่างสอดคล้องกันแล้วมนุษย์ผู้นั้นจึงจะสามารถบรรลุเข้าถึงสัจจะได้อย่างแท้จริง

สังคมไทยหากจะเปรียบเทียบกับอินเดียนั้นก็ประสบชะตากรรมเดียวกันในยุคล่าอาณานิคมคือถูกกลืนกินแบบแผนในอดีตดังจะเห็นได้ว่าระบบการศึกษาของไทยแบบโบราณนั้นก็เคยอยู่ในวัดวาอารามมาก่อน เป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรม แต่ต่อมาก็มีอันสูญหายและ ถูกเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งแม้แต่ในระบบการศึกษาของอินเดียปัจจุบันก็ไม่อาจ หลีกหนีไปจากกระแสนี้ โดยเฉพาะในสถาบันด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ล้วนมีบรรยากาศ คล้ายกับสถาบันการศึกษาของไทย นั่นคือเป็นบรรยากาศของการแสวงหาวิชาชีพตามกระแสโลกที่มีระบบตลาดเป็นตัวกำหนด แต่ในขณะที่ต่างกันสิ่งที่อินเดียแตกต่างไปจากไทยคือ การดำรงอยู่ของ สถาบันการศึกษาตามจารีต เช่นที่ มหาวิทยาลัยฮินดูพาราณสี มหาวิทยาลัยมุสลิมอาลีการ์ห์ และ มหาวิทยาลัยวิศวภารตี ซานดินิเกตัน ซึ่งบรรยากาศของมหาวิทยาลัยเหล่านี้มีมิติที่กว้างและลึกกว่า สถาบันการศึกษาไทย

กล่าวโดยสรุปได้ว่าในยุคบริโภคนิยมนี้การศึกษาสมัยใหม่ก็เป็นเพียงการสร้างคนให้เป็นวัตถุดิบเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบกลไกของโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อผลกำไรเชิงเดียว เศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ขาดมิติทางการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ ดังจะเห็นได้จากการศึกษาสมัยใหม่ที่มีโครงสร้างอยู่บนแนวคิดการหาความจริงแบบเหตุผลนิยมและประสบการณ์นิยมเพียงอย่างเดียว นั้นไม่ได้เป็นตัวบ่งชี้ทางจริยธรรมและไม่สามารถนำพามนุษย์ไปสู่ความจริงแท้ของชีวิตที่ลุ่มลึกได้ เพราะขาดความสอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสังคมที่ซับซ้อนที่เราอยู่อาศัยอยู่

ผู้วิจัยเห็นว่าเราควรจะต้องกลับไปหิบบัณฑิตประเพณีแบบเก่าและนำแนวคิดด้านการศึกษาของ รพินทรนาถ ฐากูร มาประยุกต์ใช้กับการศึกษาไทยเพื่อให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด โดยให้มีการปรับปรุงบูรณาการผสมผสานกับการศึกษาแผนใหม่ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันเพื่อดำรงไว้ซึ่งคุณค่าที่ฝังามในอดีตรวมถึงการก้าวทันโลกสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืนมีคุณภาพ อีกทั้งยังควรเสริมสร้างและเสนอวิธีการเพื่อการนำไปสู่ภาวะแห่งการเข้าถึงสัจจะของชีวิตอย่างแท้จริง เพราะเมื่อการศึกษาที่สามารถนำมนุษย์ไปสู่สัจจะได้แล้วนั้น ก็จะผลิตผู้มีความรู้ที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อมไม่เฉพาะแต่ในด้านวิชาการ เทคโนโลยีและทักษะเฉพาะทางที่จะสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาพัฒนาความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ แต่ยังเป็นผู้มีความรู้ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความรักในเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง มีคุณธรรม มีจิตใจเมตตา กรุณา มีลักษณะนิสัยอันดีงามและเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ดูค้ายในความทุกข์ยากลำบากของผู้อื่นและสร้างสรรค์สังคมให้ดีขึ้น มีสันติสุข นี่จึงเรียกได้ว่าการเป็นมนุษย์อย่างมีคุณค่า และสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของไทยที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ.2542 ว่า การศึกษาต้องบรรลุเป้าหมายคือ คนไทยต้องเกิดการพัฒนา มีความดี มีความเก่ง และมีความสุข ซึ่งแนวทางทั้งหมดนี้ผู้วิจัยหวังว่าจะมีส่วนในการช่วยปรับปรุงและพัฒนาการศึกษาของไทยได้บ้างไม่มากนัก